

KEMALİZM

-
1. **Kemalizm Nedir?**
 2. **Cumhuriyetçilik**
 3. **Halkçılık**
 4. **Devletçilik**
 5. **Milliyetçilik**
 6. **Devrimcilik**
 7. **Laiklik**
 8. **Sonuç**
-

Serdar Kaya

www.derinsular.com

© Aralık 2007

1. KEMALİZM NEDİR?

Ankara'da 1920 yılında kurulan Büyük Millet Meclisi'nde Cumhuriyetin İlanı'ndan önce ve sonra yaşanan çalkantılı süreç boyunca, muhalefet çeşitli aşamalarla tasfiye edildi. Cumhuriyet Halk Partisi, 'deolojisini, 1925-1945 yılları arasındaki bu tek sesli dönemde aşama aşama oluşturdu ve uygulamaya koydu. Ancak söz konusu ideolojinin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye'ye ithal ettiği bu sosyal, kültürel, politik ve ekonomik uygulamalar bütünü hakkında bir kitap ya da manifesto kaleme alarak düşüncelerine temel teşkil eden noktaları açıklama gereği duymadı.¹

Kemalizm adına bir temel eserin yazılmamış olması, Atatürk'ün *Altı İlke* konsepti çerçevesinde tam olarak neleri kast etmiş olduğu konusundaki birincil kaynakları, *CHP parti programları*, *partinin Atatürk dönemindeki uygulamaları* ve *Atatürk'ün söz ve demeçleri* ile sınırlı kılıyor.

Bu üç birincil kaynak arasında, CHP parti programlarının ve bu programlar çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamaların, Kemal Atatürk'ün söz ve demeçlerine nisbeten daha muteber olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira pragmatist bir lider olan Kemal Atatürk'ün, farklı dönemlerde (ya da aynı dönemde farklı kitlelere hitaben), birbiriyle çelişmek bir yana, tamamen zıt istikamette olan çok sayıda sözüne rastlamak mümkün. Zaten Kemalizm (ya da genel anlamda Kemal Atatürk) konusundaki kafa karışıklığının temel nedeni de bu. Zira Türkiye'de önemli bir çoğunluk, Kemal Atatürk hakkında öğrenebildiği (doğru ya da yanlış) bilgiler doğrultusunda

¹ Her ne kadar Kemalizmin doktrinleştirilmesi yönündeki bir teklife Atatürk'ün karşı çıkarak, 'O zaman donar kalırız' şeklinde yanıt verdiği rivayet edilse de, aksi yönde onca delil varken sırf bu cümleden hareketle Kemalizmin dogmatlaşma eğilimine sahip olmamış olduğunu iddia etmek mümkün değil.

oluşmuş olan bir Atatürk kavramına sahip. Gerek Kemal Atatürk'ün kitlelere tanıtılması esnasında tarihi verilerden hareket edilmeyip ululayıcı söylemlere sığınılması, gerek mevcut verilerin kullanılması konusunda seçici davranılarak tek yönlü bir portre çizilmesi, gerekse Kemal Atatürk'e ait olan pek çok sözün birbirine tamamen zıt argümanlar içermesi nedeniyle, birbiriyle çelişkili çok sayıda Atatürk miti aynı anda toplumda kendine yer edinebiliyor.

Sadece konu hakkında birincil kaynaklardan hareket eden bir insan ululayıcı propaganda söyleminden ve de tarihi verilerin tek yanlı kullanılmasından önemli ölçüde korunmuş olsa da, Kemal Atatürk'ün çelişkili ifadeleri daha derin bir analizi gerekli kılıyor. Bu duruma örnek olarak, Mustafa Kemal'in 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından dört gün sonra 'Padişahı azam, Halife ve Hakanı akdesimiz Efendimiz' olarak hitap ettiği Sultan Vahdettin'e sadakatlerini bildirdiği telgraftaki ifadeleri dikkate alınabilir:

'Padişahımız! Kalbimiz hissi sadakat ve ubudiyetle [kullukla] dolu, tahtınızın etrafında her zamandan daha sıkı bir rabita ile toplanmış bulunuyoruz. İctimainın [toplanmasının] ilk bu sözü Halife ve Padişahına sadakat olan Büyük Millet Meclisi son sözünün yine bundan ibaret olacağını südde-i seniyyelerine [yüce kapınıza] büyük tazim ve huşu ile arz eder.¹²

Sultan Vahdettin'in kızı Sabiha Sultan ile evlenme talebinde de bulunan (ancak reddedilen) Mustafa Kemal'in, aradan sadece iki yıl geçtikten sonra mecliste yapmış olduğu bir konuşma ise şöyle:

'Nasıl ki, kanunen idamı lazım gelenlerin bile ipini çekmek için kalb ve vicdan-ı ulviyeti insaniyeden mücerret bir mahluk aranır. İdam hükmünü verenlerin böyle adi bir vasıtaya ihtiyacı vardır. O kim olabilir?

Türkiye devletinin istiklaline hatime veren, Türkiye halkının hayatını, namusunu, şerefini imha eden, Türkiye'nin idam kararını ayağa kalkarak ve bütün endamiyle kabul etmek istidadında kim olabilir?

(Vahdettin, Vahdettin! sadaları, gürültüler.)

Maatteessüf bu milletin hükümdar diye, sultan diye, padişah diye, halife diye başında bulundurduğu Vahdettin... (Allah kahretsin! sadaları).¹³

Mustafa Kemal'in, Sultan Vahdettin hakkında farklı dönemlerde söylenmiş olan, tamamen zıt yöndeki iki ifadesi, söz ve demeçlerinin tetkik edilmeden yakın tarih adına delil kabul edilemeyeceği konusuna iyi bir örnek olabilir. Zira bu tür bir metodolojik yanlış ile Atatürk'ün saltanat yanlısı olduğu sonucuna dahi varılabilir – ki böyle bir iddianın hiçbir yönüyle makul olmayacağı açık.

Profesör Taha Parla, bu konuda, Atatürk'ün 1920 tarihli demeçlerinde 'sultanlardan, halifelerden, Osmanlı tarihinden, Müslümanlık tarihinden, saray tarihçisi üslubuyla ve en kuvvetli, ululayıcı sıfatlarla'¹⁴ söz ettiğini belirttikten sonra, Atatürk'ün siyasal anlamda son derece tehlikeli biri olarak kabul edilmesini mümkün kılan bir noktaya dikkat çekiyor:

² Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi: 37/40855; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi; 1920, s. 123-124'ten aktaran: Parla, Taha. [1992] 1995. *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Cilt 3: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı OK'u*. İstanbul: İletişim Yayınları. 83.

³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I'den aktaran: Parla, 265.

⁴ Parla, 273.

'Atatürk, inanmadığı konularda cepheden mücadele yapmıyor, susmuyor, dikkatli ve ölçülü eleştiri yapmıyor; inandığının tam tersini övebiliyor ve yüceltebiliyor.'⁵

Kemalizmin Doğuşu

Cumhuriyet Halk Partisi, tek parti dönemindeki ilk programını 1927 yılında yayınladı. 'Cumhuriyet Halk Fırkası ... cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi, siyasi bir cemiyettir ve merkezi Ankara'dadır.'⁶ ifadesinin yer aldığı bu programda, *ilk üç ok* telaffuz ediliyordu. 1931 yılındaki bir sonraki CHP programında ise, tamamlanan altı ok konsepti şu şekilde sunuluyordu:

'Cumhuriyet Halk Fırkasının ana vasıfları

1- Cumhuriyet Halk Fırkası, A- Cumhuriyetçi, B- Milliyetçi, C- Halkçı, Ç- Devletçi, D- Layık, E- İnkılapçıdır.'⁷

CHP'nin 1931 programında dikkat çeken bir diğer cümlede, parti prensiplerinin geleceği de kapsayan bir şekilde ele alınarak değişmez kılındığı ifade ediliyordu:

'Yalnız bir kaç sene değil, istikbale de şamil olan tasavvurlarımızın ana hatları burada toplu bir halde yazılmıştır.'⁸

Parti ideolojisinin dogmatikleşmiş olduğunun net bir göstergesi olan aynı ifadeye, söz konusu ideolojinin adının bulunduğu 1935 programında rastlamak da mümkün:

'Yalnız bir kaç yıl için değil, geleceği de kapsayan tasarılarımızın ana hatları burada toplu olarak yazılmıştır.

Partinin güttüğü bütün bu esaslar, Kamalizm prensipleridir.'⁹

CHP'nin 1935 yılı programı, küçük farklılıklar haricinde 1931 yılı programının bir tekrarıydı. 1935 yılından sonra da ideolojik bir değişim ya da gelişim yaşanmadığından, Kamalizmin 1931 yılı itibarıyla şekillenmiş olduğu söylenebilir. 1935 yılı programında parti ideolojisine 'Kamalizm' olarak referans verilmiş olmasının nedeni ise, o yıllarda dilde yapılan değişikliklerle birlikte Mustafa Kemal'in, Arapça olan 'Kemal' adını öz Türkçe 'Kale' anlamına geldiğini söylediği 'Kamal' ile değiştirmek istemiş olmasından ileri geliyordu.

Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra (tıpkı CHP programlarında ifade edildiği gibi) geleceği de kapsayacak şekilde ele alınan Kamalizm, sadece tek parti döneminde değil, demokrasiye geçilmesinden sonra da Türkiye'nin resmi ideolojisi olmaya devam etti. Gerek merkezi devlet eğitimi, gerek devlet radyosu, gerekse Anıtkabir'de yapılan askeri bir törende okunan İstiklal Marşı ile açılıp kapanan tek kanallı devlet televizyonu vasıtasıyla topluma (ve özellikle yeni nesillere) yıllarca Kemalist doktrinler telkin edildi. Bu yoğun telkinler sonucunda da, halkın

⁵ Parla, 273.

⁶ 1927 CHF Nizamnamesi.

⁷ 1931 CHF Programı.

⁸ 1931 CHF Programı.

⁹ 1935 CHP Programı.

önemli bir kısmı, ülkenin geleceği adına Altı Ok'un yol göstericiliğinin vazgeçilmez ve tartışılmaz olduğuna inandı.

Bütün bunlardan ötürü, 20. yüzyıl Türk siyasi hayatını anlamlandırabilme adına, çok partili Cumhuriyet tarihinin hemen her döneminde politik hayata kalıcı izler bırakmış olan Kemalizm'in her ilkesinin net bir şekilde anlaşılmalı olması gerekiyor.

2. CUMHURİYETÇİLİK

Cumhuriyetçilik, siyasi sahanın 'insanlara ait' olması düşüncesinden yola çıkan, hürriyetin temin edilebilmesi için siyasi hayata keyfi müdahalelerin ortadan kaldırılmasını gerekli gören ve bu nedenle de 'hukukun üstünlüğü' ilkesini esas alan bir siyasi idare şekli. Cumhuriyetçilik, insan merkezli bu sivil yapısı nedeniyle monarşi karşıtlığını da doğal olarak içinde barındırıyor.

Kendisini saltanat karşıtlığıyla çok güçlü bir şekilde ilişkilendiren Kemalizm, Altı Ok konseptindeki cumhuriyetçilik ilkesini 'monarşi karşıtlığı' şeklinde, dar anlamı olarak tanımladı. Bir başka deyişle, Osmanlı padişahının sürgüne gönderilerek cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte halk egemenliğinin de tesis edildiği iddia ediliyordu.

1935 yılı CHP programında ulusal egemenlik ile cumhuriyet arasındaki ilişki şu şekilde ele alınıyor:

'Parti, ulus egemenliği ülküsünü en iyi ve en sağlam surette imsiliyen [temsil eden] ve taplayan [tatbik eden] devlet şeklinin Cumhuriyet olduğuna kanığdır [ikna olmuştur]. Parti bu sarsılmaz kanağatla, Cumhuriyeti her tehlukeye karşı, bütün araçlarla korur.'

Kemalizmin temel kaynaklarının cumhuriyetçilik kavramı hakkında bundan daha derin manada herhangi bir şey söylemekte olduğunu iddia etmek epey zor. Cumhuriyet algısının, ders kitaplarında da sıklıkla rastlanan, 'padişah tarafından ezilen halk' ve 'ezilen halkı egemen kılan cumhuriyet' şeklinde karşılaştırmalı olarak sunulan iki konseptin vurgulanmasıyla sınırlı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Resmi söylemin dayattığı bu gerçek dışı yaklaşım, fazlasıyla sorunlu iki sonuç veriyor.

Cumhuriyetçilik konusunda ortaya çıkan ilk sorun, 1923 yılının Osmanlı Devleti ile Türkiye arasında kalın bir çizgi olarak tanımlaması. Zira bu yaklaşım, padişahın otoritesinin ciddi ölçüde sınırlandırılarak (Britanya'dakine benzer bir şekilde) sembolikleştirildiği, Osmanlı Devleti'nin çok partili ve anayasal bir siyasi sisteme geçtiği II. Meşrutiyet (1908-1918) dönemini tamamen göz ardı ediyor. Gerek Osmanlı Devleti'nin, gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin belli kalıplara sokularak kitlelere sunulması bu iki dönem hakkında sağlıklı değerlendirmelerin yapılmasını engellediğinden, toplumun düşünce dünyasında durağanlığa da neden oluyor. Ne Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyıldan itibaren yaşanan Batılılaşma sürecini, ne de Türkiye Cumhuriyeti'nin kısa tarihinde yaşanan korkunç ayrımcılık ve insan hakları ihlallerini doğru bir şekilde öğrenmesine izin verilmeyen kitleler, her iki dönemi de, ezberlenmiş, kıymeti kendinden menkul önermelerle tartışıyorlar. Bu durum, cumhuriyetçilik ilkesi sözkonusu olduğunda da kendini gösteriyor ve (yukarıda CHP programından yapılan alıntıda olduğu gibi) herşey 'Padişah kovuldu, cumhuriyet geldi, ulus egemen oldu' basitliğine sığdırılmaya çalışılıyor – ki nedensellikten nasibini alamamış bu tür yaklaşımlar dahi, bilgi kavramına olan yabancılığın ifadesi. Zira padişah kovmakla cumhuriyetçi olunamayacağı gibi, bir devletin adına 'cumhuriyet' kelimesini eklemekle de rejim 'insanlara ait' olmaz.

Resmi söylemin neden olduğu ikinci büyük sorun ise, mümkün olan en dar şekilde tanımlanarak bir dezenformasyon paketi içerisinde sunulan cumhuriyetçilik konusunda bireysel haklar merkezli herhangi bir düşünce geleneğinin oluşmasına imkan verilmemiş olması. Halkın siyasi alana müdahil olabilmesi bir yana, merkezi iktidar tarafından 'adam edilmesi gerekli olan bir yığın' olarak görülmüş olması, tanımı gereği 'insanlara ait' olması beklenen cumhuriyet rejiminin, 'Türk cumhuriyetçiliği' söz konusu olduğunda bir oksimorona dönüşmüş olduğu gerçeğini ortaya çıkarıyor. CHP programında cumhuriyetçilik açıklanırken, 'Parti, ulus egemenliği ülküsünü en iyi ve en sağlam surette imsiliyen [temsil eden] ve taplayan [tatbik eden] devlet şeklinin Cumhuriyet olduğuna kanığdır [ikna olmuştur].' dendikten hemen sonra, 'Parti bu sarsılmaz kanağatla, Cumhuriyeti her tehlukeye karşı, bütün araçlarla korur.' ifadesinin kullanılmış olması da zaten bu zihniyetin bir sonucu. Zira Türk cumhuriyetçiliği, rejimin halka ait olduğu değil, halkın rejime karşı bir 'tehlüke' olarak görüldüğü bir idarenin adıdır. Parti, (kendi anladığı manada) cumhuriyetçiliğe kanığdır [ikna olmuştur], şimdi ise sıra cahil halkı bu işe ikna etmeye gelmiştir.

3. HALKÇILIK

Altı Ok konseptinde yer alan halkçılık ilkesinin cumhuriyetçiliğin bir yan ürünü olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Zira Kemalizmin halkçılık ilkesi, *hiçbir birey, grup ya da ailenin herhangi bir ayrıcalığa sahip olmadığı sınıfsız bir toplum anlayışının* ifadesiydi. Ancak tek parti rejimi, bu haliyle 'eşitlik' olarak da nitelendirilebilecek olan *halkçılık* ilkesini bu tanımla sınırlı bırakmadı.

Halkçılık, devletçilik ve milliyetçilik ilkelerini iç içe geçirip kaynaştırmak suretiyle tek parça haline getiren parti, böylelikle ideolojisinin sosyal ve ekonomik politikalarını ortaya çıkarmış oldu.

Gerek kapitalist, gerekse sosyalist bir yapılanmadan son derece uzak olan bu kaynaşma, dönemin Avrupasında popüler olan korporatist uygulamaların son derece tipik bir uzantısından başka bir şey değildi.

Halkçılık ilkesini önceki programlara göre daha geniş bir şekilde açıklayan 1935 yılı CHP programında bu konuda yer alan ifadeler şöyle:

İRDE [irade] ve egemenlik kaynağı ulustur. Bu irde ve egemenliğin, devletin yurtdaşa ve yurtdaşın devlete karşı olan ödev ve yükümlerini tamamiyle yerine getirmek için kullanılması, partinin başlıca prensiplerindendir. Kanun karşısında, saltık [mutlak] bir eşitlik kabul eden, ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir klasa [sınıfa], hiçbir cemaate ayralık [ayrıcalık] tanımayan yurddaşları halktan ve halkçı olarak kabul ederiz.

Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı klaslardan [sınıflardan] karışıt değil, fakat ferdiğ [bireysel] ve sosyal hayat için, işbölümü bakımından, türlü hizmetlere ayrılmış bir sosyete [toplum] saymak esas prensiplerimizdendir; çiftçiler, küçük zanaat sahipleri, esnaf ve işçilerle, özgür eretik [serbest meslek] sahipleri, endüstrieller [sanayiciler], tecimerler [tacirler] ve işyarlar [memurlar] Türk ulusal kuramının başlıca çalışma örgenleridir [organlarıdır]. Bunların her birinin çalışması, öbürünün ve kamunun hayatı ve genliği [refahı] için bir zorağdır [zarurettir].

Partimizin bu prensiple amaçladığı gaye, klas [sınıf] kavgaları yerine sosyal düzenlik ve dayanışma elde etmek, ve asığlar [menfaatler] arasında, birbirlerine karşıt olmayacak surette, uyum kurmaktır. Asığlar kapasite ve çalışma derecesine göre olur.

Parti programı metninde ilk dikkat çeken nokta, yapılan tanım gereği tek bir kelimeyle 'imtiyazsızlık' şeklinde de özetlenebilecek olan halkçılık ilkesinin tamamen *sosyoekonomik bir*

dayanışmacılık çerçevesinde açıklanıyor oluşu. Her meslek grubunun bir bütünün parçaları olarak ele alındığı ve herbir parçadan diğer parçalar ile uyum içerisinde çalışmasının beklendiği, rekabetin değil, işbölümünün hakim olduğu ve hepsinden önemlisi, bütün bu işleyişin topyekün devletin düzenleyiciliği ile gerçekleştirildiği bu ekonomik sistem, o dönemde Avrupa'da kurulan faşist partiler tarafından ortaya çıkarılmıştı.

Faşizm, günümüzde hakaret amaçlı kullanılan bir ifade halini almışsa da, kelime anlamı itibariyle kendine özgü bir ideolojinin ifadesi. Faşist ideoloji, bireylerin ya da toplum içerisindeki grupların kendileri adına karar alıp uygulamalarının devletin menfaatlerine aykırı olduğu düşüncesinden yola çıkarak, 'milli bir birlik' tesis edilmesini öngörüyor. Bir milli liderin (Führer, Duce) önderliğinde örgütlenen devlet, bu noktada, piyasa aktörlerinin sözkonusu milli birliğin gereklerine uygun gelecek şekilde, *rekabet* değil *uyum* içerisinde çalışmalarını temin etme görevini üstleniyor. Kendisini bürokrasinin olduğu kadar halkın da yöneticisi olarak gören devletin (1) ekonomik alandaki uygulamaları kontrolü altına alması (devletçilik), (2) bu uygulamaların istenilen sonuçları doğurabilmesi için halkın, '*devlet' adlı bütünün birbirleriyle rekabet etmeyen ve uyum içerisinde çalışan eşit parçaları* olarak tanımlanması (halkçılık) ve (3) bu sistemin işleyebilmesi için herkesi aynı milli hedefe kenetleyen bir idealin ortaya çıkarılması (milliyetçilik), faşist anlayışın birbirini tamamlayan tipik özellikleridir. Bu yönüyle devletçilik, halkçılık ve milliyetçilik ilkelerinden birinin eksikliği durumunda bu bütünselliğin bozulacağı söylenebilir.

Bu yapının, ekonomik çerçevedeki karşılığı korporatizmdir. 1920'lerden sonra Mussolini İtalyası ve Nazi Almanyasında popülerleşen bu sistemin Türkiye'ye adaptasyonunun, (CHP parti programlarından ve Altı Ok konseptinin oluşum sürecinden hareketle) 1931 yılında tamamlanmış olduğu söylenebilir. Bu kronoloji doğrultusunda da, Kemalizmin Nazi Partisi'nden değil, İtalyan Milli Faşist Partisi'nden etkilendiğini söylemek daha doğru gibi görünse de, konuyu o dönemde ekonomik bir kriz içerisinde olan dünyada hakim olan yeni eğilimler ve arayışlar çerçevesinde değerlendirmek daha makul bir yaklaşım olur.

10. Yıl Marşı'nda yer alan 'İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz' şeklindeki mısradaki ifadesini bulan Kemalist halkçılık, söz konusu korporatist yapısından ötürü, (zaman zaman ilişkilendirildiği) 'halk egemenliği' düşüncesiyle de aslında tamamen ilgisiz bir yapıya sahip. Ancak bu noktada Kemalizmin (siyaset bilimci olmayan) ideologlarının 'halk egemenliği' ve 'ulusal egemenlik' kavramlarını (muhtemelen aradaki farkı bilmeden) birbirlerinin yerine kullanmakta olduklarını da belirtmek gerekli.

4. DEVLETÇİLİK

Türkiye'de milli eğitim kurumlarında (ve bu kurumlara hakim olan eğitim sisteminin doğurduğu zincir reaksiyon nedeniyle daha pek çok yerde) yakın tarihimiz anlatılırken, 1920 ve 30'lu yıllarda Avrupa'da etkin olan politik ve ekonomik akımlara yeterince değinilmiyor. Söz konusu akımların cumhuriyet dönemi üst düzey yöneticilerini nasıl etkilemiş olduğu konusunun pek gündeme gelmiyor oluşunun nedeni de herhalde bu... Ancak bu durum, ilgili dönemin düşünce hayatının gerek yurt içi, gerekse yurt dışındaki gelişmelerden tamamen bağımsız kılınarak ağır bir lider kültü eksenine hapsedilmesi ve cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen değişimin neredeyse

bütünüyle Milli Kahraman'ın dehasının bir ürünü olarak sunulması ile hepten aşırı bir uca taşınıyor.

Bu tür yaklaşımların Türkiye'de zihinleri (ve dolayısıyla da düşünce hayatını) çok ciddi ölçüde kısırlaştırdığı muhakkak. Zira Lale Devri'nden itibaren Avrupa'daki fikir akımlarından giderek daha fazla etkilenmiş olan bir halkın, gerek bu etkileşimlerden, gerekse kendi kültüründen ileri gelen birikiminin yok sayılması, bir yandan yakın tarihimizi suni temeller üzerine oturturken, diğer yandan da, (söz konusu tarihin bugüne yansımalarının çok kuvvetli olması nedeniyle) günümüz politik hayatını dahi çıkmazlara sürüklüyor. Böyle bir düşünce ortamında, bütün argümanlar eksik ya da çarpık bilgi üzerine bina edildiğinden, ihtilaf nedeni olan konuların belli bir resmi çerçevenin dışında tartışılabilmesi de mümkün olamıyor.

Devletçilik de, Türkiye'de ihtilaf nedeni olagelmış konulardan biri. Türkiye'nin dışa açılması ve devletçiliği çoktan terk etmiş olan dünyaya entegre olmaya çalışmasıyla birlikte gündeme gelen bu 'Atatürk ilkesi', (pek çok konuda olduğu gibi) *Kemalist statüko yanlıları* ile *değişim isteyenler* arasında bir çekişmeye neden olmakta. Kemalist kesim, devletin ekonomideki varlığının Atatürkçü anlayışın bir gereği olduğu gerekçesiyle kamu mallarının satılmayacağını öne sürerek, *karma ekonomi* ve *sosyal demokrasiden* yana tavır belirliyor. Değişimden yana olanlar ise, (muhtemelen Atatürk dışı bir çözüm önerisinin tepki ile karşılaşacağı düşüncesinden hareketle) Atatürk döneminde alınan özel teşebbüs yanlısı kararları nazara vererek *serbest piyasacı bir Atatürk* portresi çizmeye çalışıyor. Ancak Kemalist devletçilik söz konusu olduğunda, sadece değişimcilerin değil, Kemalistlerin yaklaşımları da fazlasıyla problemli.

Kemalist Devletçiliğin Korporatist Yapısı

1920'lerden itibaren Avrupa'da güçlenmeye başlayan korporatist anlayışın Türkiye'de bilinmiyor ve öğretilmiyor olması nedeniyle, Atatürk devletçiliği de *sosyalizm – sosyal demokrasi – kapitalizm* hattı üzerinde yer alan iki boyutlu değerlendirmelere hapsediliyor. Bir başka deyişle, söz konusu hattın *korporatizmi* dışarıda bırakan dar yapısından ötürü, Atatürk devletçiliği,

sosyalizme ve kapitalizme kıyas edilerek konumlandırılıyor. Böyle bir yaklaşımdan ötürü de, gerek sosyalizm gerekse kapitalizmle örtüşürülemeyen Kemalist devletçiliğin bu iki anlayış arasında bir yerde olduğu varsayılarak karma ekonomiyi esas alan bir tür sosyal demokrasiye karşılık geldiği sonucuna varılıyor.

Halbuki, devletin ekonomik sahada nihai karar alıcı olarak kabul edildiği ve gerek kamuya gerekse özel sektöre ait işletmelere doğrudan müdahale edebildiği bir ekonomik sistem öngören Kemalist devletçilik, sosyalizm ve kapitalizmden olduğu kadar, sosyal demokrasiden de uzaktır. Dahası, 'devlet korporatizmi' başlığı altında değerlendirilebilecek pek çok öğeyi de bünyesinde barındıran bu anlayış, *sosyal devlet* ve *demokrasi* kavramlarına da fazlasıyla yabancıdır. Devlet korporatizmi, ülke içerisinde bulunan herkesin devlet tarafından alınan kararlara riayet etmesini, sanayicilerden işçilere, memurlardan amirlere bütün vatandaşların devletin gösterdiği hedef doğrultusunda 'işbirliği', 'dayanışma' ve 'uyum' içerisinde faaliyet göstermesini esas alır. Devlet, bu işleyiş için gerekli ahengi sağlanayabilmekiçin de, halka son derece güçlü bir *milliyetçilik* telkin etmek zorundadır.

Avrupa Korporatizmi ve Türkiye

Korporatist ideolojinin 1920'li yıllarda ivme kazanmaya başlamasıyla birlikte, Avrupa'nın kimi bölgelerinde bu yeni anlayışın *feodalizm* ve *liberalizmin* ardından insanlığın geldiği yeni nokta olduğuna inanıldı. Hatta dönemin papası 11. Pius dahi, korporatizmin işbirliği ve dayanışmayı esas alan yapısının hıristiyan anlayışıyla uyumlu olduğuna inanıyor ve bu doğrultuda tesis etmek istediği 'hıristiyan ekonomisi' konusundak' düşüncelerini yazıya döküyordu.

Bu gelişmelerden etkilenererek korporatizmi 'ulusal devlet' kavramıyla bayraklaştıran CHP'nin konuya yaklaşımını, parti genel sekreteri ve ideologu Recep Peker'in 1935 yılı CHP programı ile ilgili yaptığı açıklamalarda görmek mümkün:

Feodal devlet battı, onun yerine gelen liberal devlet de kendi içinden tefessüh neticesinde dünyanın her yerinde çöküyor. Yerine çeşit çeşit devlet tipleri kuruluyor.

Arkadaşlar; feodal devletten sonra gelen liberal devletin yıkılışı ulusal devletin doğuşu devrini getirmiştir. Ulusal devlet, keyfi bir idare değildir. Her kafadan bir ses çıkaran dağıtıcı bir idare demek de değildir. Bizim anladığımız ulusal devlet nizamlı bir idarede herkesin özel teşebbüsü demektir.¹⁰

1930'lu yıllarda yaşanan ve 'Büyük Buhran' olarak referans verilen ciddi boyuttaki ekonomik kriz nedeniyle o dönemde liberalizmi ve hatta demokrasiyi 'her kafadan bir sesin çıktığı' bir rejim olarak gören insanlar artıyordu. Kriz nedeniyle problemler yaşayan ABD gibi demokrasilere karşılık, Adolf Hitler ve Benito Mussolini yönetimindeki 'nizamlı' korporatist idarelerin güçlenmekte oluşu, öyle görünüyor ki, tek parti yönetiminin de bu ideolojiye olan ilgisini kamçıliyordu.

Recep Peker'in yukarıdaki ifadelerle sunduğu 1935 yılı CHP programı, Kemalizmin 'devletçilik' okunu şöyle tanımlıyordu:

¹⁰ Parla, Taha. [1992] 1995. *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Cilt 3: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*. İstanbul: İletişim Yayınları. 129.

Özel kınav [faaliyet] ve çalışma esas olmakla beraber, imkan olduğu kadar az zaman içinde ulusumuzu genliğe [refaha] ve yurdu bayındırlığa erdirtmek için, genel ve yüksek asıgların [menfaat] gerektirdiği işlerde, hele ekonomik alanda, devleti filiğ surette ilgilendirmek başlıca esaslarımızdandır.

Devletin ekonomi işleri ile ilgisi filiğ surette yapıcılık olduğu kadar, özel girişimlere de ön vermek ve yapılmakta olan işleri düzenlemek ve kontrol da etmektir.

Devletin, filiğ olarak, hangi ekonomik işleri yapacağıının belirtilmesi, ulusun genel ve yüksek asıglarına bağlıdır. Bu lüzum üzerine, devletin, filiğ olarak, kendi yapmağa karar verdiği iş, eğer, özel bir girişit [özel teşebbüs] elinde bulunuyorsa, onun alınması her defasında özğü bir kanun çıkarmağa bağlıdır. Bu kanunda özel girişitin uğrayacağı zararın, devlet tarafından ödem şekli gösterilecektir. Bu zarar oranlanırken, gelecekteki kazanç ihtimalleri hesaba katılmaz.¹¹

Atatürkçü devletçiliğin tanımı yapılırken, hem özel teşebbüsün hem de devletin ekonomik sahadaki varlığının esas alındığı net bir şekilde ifade ediliyor. 'Özel girişimlere ön vermek', 'işleri düzenlemek', 'kontrol da etmek' gibi ifadeler ise, korporatist düzenleyiciliği bire bir karşılıyor. Devlete verilen *istediği özel şirketi kamulaştırma hakkı* ise, Kemalist korporatizmin, devletin karar alma aşamasında aynı masaya oturduğu diğer aktörlere yakın şartlarda olduğu *toplumsal korporatizmden* epey uzaklaşarak son derece katı bir *devlet korporatizmine* varan uygulamalara girişmekten de çekinmediğini gösteriyor. Müessesesine el konulan işletme sahibinin zararını tazmin edilirken 'gelecekteki kazanç ihtimalleri'nin göz önüne alınmayacağıının belirtilmiş olması da, söz konusu tazminatın sadece işletmenin defter değeri üzerinden yapılacağı anlamına geliyor ki, bunun da doğrudan soygunculuk yapmaktan hiçbir farkı yok.¹²

Devletçilik okunun dikkat çeken bir diğer özelliği de, ekonomik alandaki bütün bu düzenlemelerin 'hızlı kalkınma' amacıyla gerçekleştirildiğinin belirtilmiş olması. Devlet güdümüyle kollektivistleştirilmiş olan toplum eliyle başarılması beklenen bu hedef, Kemalizmin nasıl bir ekonomik hayat öngördüğu konusunu da açıklığa kavuşturuyor. Kemalizmin 'ulusal devlet' olarak tanımladığı bu sistemde devletin gerek işçilere, gerekse işverenlere ne denli hakim olduğu, yine 1935 CHP programındaki iki ayrı örnekte görülebilir:

'Grev ve lükavt yasak olacaktır.'¹³

'Devlet, bütün endüstrilerde fiyat kontrol işlerini düzenleyecektir.'¹⁴

Kemalist devletçiliğin bir yandan işçilere grev ya da lokavt hakkı tanımazken, diğer yandan her mamulün fiyatını tek taraflı olarak belirlemeye kalkmasını, ne sosyalizm, ne sosyal demokrasi, ne de kapitalizm ile izah etmek mümkün değil. Zira burada esas alınan prensip, toplumun her kesiminin devletin koyduğu 'hızlı kalkınma' hedefi doğrutusunda kendi üzerine düşen görevleri yerine getirmesinden ibarettir. 'Daha fazla maaş' ya da 'daha fazla kar' isteyerek

¹¹ CHP Programı, 1935.

¹² Bir işletmenin değerin belirlenmesinde en başta gelen ölçü olan karlılığın göz ardı edilerek defter değeri esas alınması günümüz şartlarında daha da anlamsızlaştığı görülmüyor. Zira, (sözgelimi) hizmet sektörü, günümüz dünyasının bütün gelişmiş ülkelerinde milli hasıla içersinde diğer ülkelere göre çok daha yüksek bir paya sahip. Ekspertizi yok sayan ve salt mal sektörüne (ve ihtimal, salt makine değeri) odaklanan bu şirket değeri biçiminin günümüzde hiçbir uygulanabilirliğinin kalmadığı malum. Milyar dolarlarla el değiştiren internet siteleri için de aynı şey geçerli.

¹³ CHP Programı, 1935.

¹⁴ CHP Programı, 1935.

mızımızlanmaya, 'kişisel' ya da 'sınıfsal' taleplerde bulunmaya ya da genel işleyişe aykırı davranarak devletin koyduğu hedefe ulaşılmasını geciktirmeye ya da engellemeye hiç kimsenin hakkı yoktur.

Bu sistemde kamu sektörüne ihtiyaç vardır, zira özel sektörün her alanda yatırım yapmaya gücü ve isteği olmayacaktır. Ancak özel sektöre de ihtiyaç vardır, çünkü devletin de herşeyle aynı anda uğraşabilmesi mümkün değildir. Dikkat edilecek olursa, buradaki kamu-özel ayrımı sosyalizm-kapitalizm karşıtlığında olduğu gibi *felsefi* bir çatışmadan değil, tamamen *pragmatik* bir işbölümünden ibarettir. Bu nedenle de, Kemalist devletçiliği, sırf ekonomik kollektivizminden hareketle Sovyet sosyalizmi ile ilişkilendirmek mümkün olmadığı gibi, 'zenginler yaratma'¹⁵ hedefiyle özel teşebbüsü desteklemiş olmasından ötürü de kapitalizmle bağdaştırmak da mümkün değildir. Yine bu nedenle de, Atatürk'ün ekonomik alandaki özel teşebbüs ve kamu varlığı konusundaki görüşlerini masaya yatıran ve yine aynı iki boyutlu hat çerçevesinde 'Acaba hangisi daha ağır basıyordu?' sorusundan hareketle yapılan güncel analizler, sorulan sorunun yanlışlığı nedeniyle baştan anlamsızdır.

Kemalist devletçilikte aslanan, sosyalizmin sınıf merkezli ekonomik analizine karşı çıkmak ve *sınıf çatışmasına* karşı *sınıf işbirliği* düşüncesini hakim kılmak suretiyle toplumu işçisiyle işvereniyle devletin hazırladığı planlar doğrultusunda (yine Kemalist söylemdeki ifadesiyle) 'gütmektir'.¹⁶ Her kesimi bir diğeriyle kenetleyerek toplumu ekonomik anlamda farklı parçalardan oluşan tek bir bütün haline getirme düşüncesini, İzmir İktisat Kongresi'nde Mustafa Kemal şöyle ifade ediyor:

Bizim halkımız menfaatleri yekdiğerinden ayrılır sunuf halinde değil; bilakis mevcudiyetleri ve muhassalai mesaisi [çalışmasından doğan üretimi] yekdiğerine [bir diğeri] lazım olan sınıflardan ibarettir.¹⁷

Mustafa Kemal'in 1923 yılında, henüz cumhuriyet dahi ilan edilmeden gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde sarf ettiği bu sözlerin 1935 yılında CHP Genel Sekreteri Recep Peker tarafından tekrar edilmiş olması, Kemalizmin ekonomik anlayışının korporatist çizgi üzerinde şekillendiğini gösteriyor:

Arkadaşlar; Türkiyede teklerin menfaati umumun menfaati sınırı içinde bulunacaktır. Bu sade bir edebiyat değildir. Bu, bugünkü hayatta gerçekleştirilmesi gerek olan bir düsturun tam ifadesidir. Bugünkü dünya durumunda, genel varlığı düşkün olan bir devlet ve ulus içinde kendisini gerçekten o ulusa, o devlete bağlı sayan bir yurddaşın, ne kadar şahsi varlığı, ne kadar parası olursa olsun, kendi başına mesut olmasına imkan yoktur.

Arkadaşlar; bugün zenginlik de ferdi olmaktan çıkmıştır. En büyük varlık sahibi kazanmış olanların bile parası milli paranın durumuna bağlıdır. Şahsın parası devletin ve ulusun hakiki kuvvetine dayanmıyorsa, bu bir gece içinde mahvolabilir.¹⁸

¹⁵ Atatürk'ün 1923 tarihli şu sözü, bu konudaki tipik açıklamalardan biri kabul edilebilir: '[H]alkımızın tüccar sınıfını zengin edebilmek için, ticaretin hariç ellerde bulunmasına mani tedabiri ittihaz etmek [tedbirleri almak] mecburiyetindeyiz.' Bkz: *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)*. [?] 1959. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

¹⁶ Halkçılık ilkesinde ifade bulan 'sınıfsızlık' prensibi, sadece padişah yönetimine değil, sınıf bazlı bir sosyal algıya sahip olan sosyalist anlayışa karşı da dile getirilir. Kemalist literatürde sıklıkla 'dış cereyanlar' olarak nitelendirilen sosyalizm Türkiye için tehlikeli bulunduğundan, yanlış yapması istenmeyen halka, halkçılık ilkesi işaret edilir.

¹⁷ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)*. [?] 1959. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 112.

¹⁸ Parla, 131-132.

Ancak bütün bunlara rağmen, CHP'nin korporatizmi ismen kabul etmeyi 'ulusal devlet' kavramını tercih etmiş olduğunu da belirtmek gerekli. Recep Peker'in bu konudaki sözleri şöyle:

Şu halde acaba korporatif bir devlet düşüncesi mi hakimdir fikri hatıra gelebilir. Bunu da karşılamak için programımızda bir önemli madde vardır. Onu hatırlatayım: Türkiyede istismarcı yolda çalışacak tröstler ve karteller de yasak olacaktır. Bilirsiniz, nasıl marksist sosyalist fakir bir ulusu içinde sınıf duygusu ile besliyerek parça parça çatışma saflarına ayırır, bir sınıfı öteki sınıf aleyhine uğraşa sürükleyici telkinler yaparsa, müstahsillerin [üreticilerin] aralarında birleşmeleri ve elele vermeleri ve bu surette müstehlikler [tüketiciler] aleyhine ilk bakışta bariz görünmiyen falan hakikatte zararlı olan bir başka çeşit sınıf mücadelesine yol açar.

Halbuki biz Türk varlığında bu müstahsiller-müstehlikler çatışmasına da yer vermeyeceğiz. Her gün kendisine maliyet fiatından kat kat fazla bir fiat empoze edilmek vaziyetinde bulunan ve istismar edenlere karşı yüreği nefretle dolu bir müstehlik kitlesi meydana çıkmasının da önüne geçmeyi esaslı bir prensip tutmuş oluyoruz.¹⁹

Recep Peker'in gerek parti programının metninin, gerekse kendisinin program hakkındaki açıklamalarının korporatizm anlayışıyla ilişkilendirileceğini düşünmesi elbette doğal. Ancak Kemalist devletçiliğin korporatist olmadığı konusuna delil olarak tröst ve kartellere izin verilmeyecek olmasını göstermiş olması tamamen anlamsız. Zira üreticilerin kendi başlarına tröst ya da kartel oluşturmaları, devlet korporatizminin tanımına zaten baştan ters. Peker, ihtimal, dönemin şartlarından ötürü Türkiye'nin, Mussolini İtalyası ve Nazi Almanyası ile aynı kategoride değerlendirilmesini istemiyor olabilir. Ancak bir politik ya da ekonomik bir sistemin niteliği analiz edilirken esas olan, o sistemi organize eden kişilerin söz konusu idareye hangi ismi taktıkları değil, o sistemin temel özelliklerinin hangi tanımlara karşılık geldiğidir. Bu çerçevede, cumhuriyet adı verilen bir idare cumhuriyet olamayacağı gibi, korporatist olmadığı iddia edilen bir ekonomik rejim de pekala tipik bir devlet korporatizmi olabilir.

Kemalist Devletçiliğin Militer-Milliyetçi Yönü

Korporatizmin etkisi altına giren 1920 ve 30'ların Avrupa ülkeleri gibi Kemalist devletçiliğin de militer seviyede bir milliyetçiliği benimsediği rahatlıkla söylenebilir. Kemalizmin *milliyetçilik* ilkesi korporatizm adına gördüğü işlev itibarıyla ayrıca ele alınmayı hak etse de, militer milliyetçiliğin ekonomik alanda devletçilik ilkesi ile fazlasıyla iç içe geçtiği kimi örnekler diğerlerine göre bir parça farklılık arz ediyor. Bu tür örneklerden en çarpıcı olanı, Kemalist devletçiliğin ülke çapında, devlete ve sivillere ait olan kurumlarda *beden eğitimi mecburiyeti* getirmiş olması.

Beden eğitimi 1920 ve 30'lu yıllarda (Atatürk'ün ifadesiyle) ırkın 'saflaşması' adına bir araç olarak algılandığından, halkın topyekün mecburi beden eğitimine tabi tutulması o dönemde olağan karşılanıyordu. Dahası, tek parti rejimi, yukarıdaki metinde devlete ve sivillere ait kurumlar derken, fabrikaları da bu çerçevede değerlendiriyordu. 1935 yılı CHP programının bu konudaki hükümleri şöyle:

¹⁹ Parla, 131.

Yurdda beden ve devrim eğitimi ile spor işlerinde biteviyelik [süreklilik] göz önünde tutulacaktır.

Okullarda, devlet kurumlarında, ve özel kurum ve fabrikalarda bulunanlar, yaşlarına göre, beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacaktır.²⁰

Kemalist devletçiliğin korporatist yapısı hakkında pek çok örnek verilebilir. Ancak 'beden eğitimi' ile 'devrim eğitimi' kavramlarını aynı tamlama içine alabilen, fabrika işçilerini dahi ekonomik rejimin askeri gibi görerek militer bir şekilde eğitmek isteyen, bütün bu (akademik anlamda) faşist uygulamaları ırkla ilişkilendiren, ve hepsinden önemlisi, (sözgelimi) fabrika işçilerinin kendilerini doğrudan ilgilendiren bu uygulamalar hakkındaki fikirlerini hiçbir şekilde sormaya ihtiyaç hissetmeyen ve kendileri haklarında alınan kararlara rütbesiz asker gibi itaat etmelerini bekleyen bu zihniyet, hemen her yönüyle tipik bir faşizmi ve devlet korporatizmini yansıtmaktadır. Böyle bir ortamın sosyal demokrasiyle ilgisi yoktur - ve zaten tek parti döneminin hiçbir aşamasında da olmamıştır. Bu türden (hem popüler hem akademik anlamda) faşist uygulamalar, II. Dünya Savaşı'nın ardından tarihe karışmış olduğundan, bunların günümüz dünyasıyla da hiçbir ilişkisi kalmamıştır. Bu tuhaf ilkelerin halen 'ilericilik' olarak sunulması ise, Türkiye'ye has bir gericiliktir.

5. MİLLİYETÇİLİK

Kemalizmin 'halkçılık' ilkesi, halkı 'birbirleriyle uyum içerisinde faaliyet gösteren farklı parçalardan oluşan bir bütün' haline getirmeyi esas alırken, 'devletçilik' ilkesi de, devleti, söz konusu bütünün ne şekilde koordine edileceği konusunda kararlar alan bir üst aygıtı kılmayı hedefliyor.

Dikkat edilecek olursa, rejimin sosyal, politik ve ekonomik niteliğini belirleme adına bu iki ilke 'teknik anlamda' yeterli. Ancak bu işleyişin sürdürülebilir kılınabilmesi için, insan faktörünün de göz önüne alınması ve kaba teknik kalıplara insani anlamlar yüklenerek rejimin işleyişinin vatandaşların gözünde bir ideal haline getirilmesi gerekiyor. Milliyetçilik, bu noktada, halkçılık ve devletçilik ayakları üzerine oturan Kemalist korporatizmin işlevselliğini temin edebilme adına ciddi çözümler sunuyor.

Halkın genelini bir 'ulusal mit' etrafında kenetleyebilen, bireysel değil, kolektif değerleri yücelten, böylelikle de devlete ve idarecilere bağlılığı kolaylaştıran milliyetçilik, herşeyden önce, ürettiği farklı insan tipi sayesinde devlet korporatizmi (ya da daha farklı türden parti diktatörlükleri) adına elverişli bir zemin ortaya çıkarıyor. Gerek hakim kolektif değerler, gerekse ulusal mitler konusunda eleştirel ve şüpheci bir yaklaşımdan son derece uzak olan bu insan tipinin ayırt edici özelliği, devlet otoritesine karşı sorgulayıcı değil, itaat edici bir tavır sergilemesi.

Kemalizmin temelde 'kalkınma' kaygısıyla hareket eden bir ideoloji olması nedeniyle, milliyetçiliğin sadece politik değil, ekonomik bir boyutunun da olduğu ve hatta çoğu zaman ekonomik boyut ile politik boyutun iç içe geçtiği de söylenebilir. Zira halkı önce birbirine kenetleyip sonra da devletin güdümüne sunan halkçı-devletçi rejim, milliyetçiliğin yardımıyla

²⁰ CHP Programı, 1935.

tekkesliliği de temin ediyor, ulusal ideallerin mutlak doğruluğuna ve sorgulanamazlığına olan inancın yerleşmesini sağlıyordu. Benzeri bir etkiyi ekonomik sahada da görmek mümkündü. Milliyetçilik ilkesi, gerek özel sektörde gerekse kamu sektöründe çalışanların faaliyetlerini kontrol altına alıyor, devletin uygun gördüğü şekilde sürdürülen faaliyetlere 'ekonomi ötesi' anlamlar yüklenebilmesine olanak tanıyordu. Bu noktada milliyetçilik ilkesinin yaptığı, insanlığa ziraati, sanatı ilk öğreten, dünyaya mürebbilik etmiş olan bir 'üstün Türk ırkı' konsepti oluşturmaktı. Bu konsept, (halkçılık ilkesi gereği) 'birbirleriyle uyum içerisinde faaliyet gösteren farklı parçalardan oluşan bir bütün' olarak davranması beklenen halkın, (devletçilik ilkesi gereği) devlet güdümünde gerçekleşmesi planlanan ekonomik kalkınma amacına kilitlenmesini kolaylaştırıyordu.

Atatürk'ün 1930 yılında İzmir'de gerçekleşen CHP kongresindeki konuşmasında sarf ettiği kimi cümleler, bu yaklaşımın bir özeti gibidir:

'Bütün beşeriyete ziraati, sanatı ilk öğreten Türk milleti idi. Türk milletinin dünyaya mürebbilik etmiş olduğuna artık hakiki alimlerin şüphesi kalmamıştır. Türk milletinin bundan sonra layık olduğu derecede iktisadiyat sahasında yükseleceğine kimsenin şüphesi olmamalıdır. Fırkamızın vazifesi bu hedefe bir an evvel erişebilmek için millete yol göstermek ve yardım etmektir.'²¹

Tek parti döneminin tamamı boyunca işçilerde milliyetçi olma koşulunun aranmış²² olması gibi uygulamalar, halkçı-devletçi bir zemin üzerine oturan Kemalizmin işlevsellik konusundaki bu kaygısının sonucuydu. 'İrkin saflaşması' adına bütün işçilere devrim ve beden eğitiminin zorunlu

²¹ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*'nden aktaran: Parla, Taha. [1992] 1995. *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Cilt 3: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*. İstanbul: İletişim Yayınları. 241.

²² Parla, 67.

tutulması da, yine bu çerçevede değerlendirilerek açıklanabilir. Bu türden uygulamaların özel sektör çalışanlarını da kapsayacak şekilde geniş tutulmuş olması, 1930'lar Türkiye'sinde devlet korporatizminin dozunun epey yüksek olmasından ileri geliyordu.

Kemalist milliyetçilik, Türkiye'deki gerek müslüman gerekse gayrimüslim azınlıklara karşı ayırıcı ya da asimile edici yöndeki uygulamalarıyla da ayrıca değerlendirilebilir. Ancak bu noktada, şovenist karakterdeki bu milliyetçiliğin varlık sebebinin (ve kavramsallaştırılmasının) halkçı-devletçi korporatizm ile ilişkilendirilerek o çerçevede ele alınması yeterli görülebilir.

6. DEVRİMCİLİK

Tek parti iktidarı, 1920'li yıllarda Türkiye'de gerçekleştirdiği sosyal, kültürel ve politik değişimlerin her birini bir 'devrim' olarak adlandırdı ve bu köklü değişimlerin bütününe *bağlı kalmayı* ve onları *korumayı* 'devrimcilik' olarak nitelendirdi. Böylelikle, halkçılık-devletçilik-milliyetçilik ilkelerinin oluşturduğu bütünsel yapının gereği milliyetçi ve korporatist bir ideolojiye sahip olması beklenen halkın, sosyal ve kültürel anlamda da belli konulara bakışının şekillendirilmiş olması umuluyordu.

1931 ve 1935 yılı CHP programları partinin devrimcilik ilkesini birbirine çok yakın ifadelerle tanımlıyor. Ancak 1931 yılı programında, 'Fırka, milletimizin bir çok fedakarlıklarla yaptığı inkılaplardan doğan ve inkişaf eden prensiplere sadık kalmayı ve onları müdafaa etmeyi esas tutar.'²³ şeklinde bir tanımlama yapılırken, 1935 yılı programında ihtilalciliği dışlayan bir cümle de yer alıyor:

²³ CHP Programı, 1931.

'Parti devlet yönetiminde, tedbir bulmak için derecel ve evrimsel prensiple kendini bağlı tutmaz. Ulusumuzun sayısız özverilerle başarmış olduğu devrimlerden doğan ve olgunlaşan prensiplere bağlı kalmak ve onları korumak parti için esastır.'²⁴

Devrimcilik ilkesinin tanımı yapılırken ihtilalciliğin reddedilmiş olmasına rağmen, 'devrimcilik' ifadesinin doğrudan ihtilalci bir yaklaşımı akla getirmesi bu noktada tuhaf bir çelişki olarak ortaya çıkıyor. Taha Parla, bu durumu arı-Türkçecilik akımının etkisinde kalınması sonucunda inkılap kelimesinin karşılığının tam tutturulamamasına bağlıyor:

'1930'ların ortalarında aşırı dozlara yükselip sonra frenlenen öz ya da arı-Türkçecilik akımının etkisinde "inkılab"ın karşılığını tam tutturamamanın ürünü "devrimcilik". Yoksa Gökalp'te de, Kemalistler'de de inkılap, "devrim" değil, düzen içinde "dönüşüm"dür. Nitekim 1943 Programı'nda "inkılapçılık"a dönülüyor.'²⁵

Kemalist Devrimler

Devrimcilik ilkesinin 'devrimlerden doğan ve olgunlaşan prensiplere bağlı kalmak ve onları korumak' şeklinde tanımlanıyor olması, (doğal olarak) bu ilkenin hangi devrimleri kapsayıp ne gibi benzeri uygulamaları dışarıda bıraktığı sorusunu da beraberinde getiriyor.

CHP Genel Sekreteri Recep Peker, 1931 yılı programını açıklamak üzere İstanbul Üniversitesi'nde verdiği konferansta devrimcilik bahsinde yedi devrim sayıyor ve bu devrimleri Kurtuluş Savaşı'nın bir devamı olarak sunuyor. Türkiye'nin tam kurtuluşu için devrimlerin şart olduğunu ifade eden Peker, düşmanın yurttan kovulmuş olmasına rağmen devrimler olmadan Türkiye'nin yaşamasının mümkün olmayacağını iddia ediyor:

'Vatanın bugünkü tam kurtuluşunu ve milletin şerefli bir içtimai [toplumsal] heyet olarak istikbale gidişini inkılap semerelerine medyunuz [meyvelerine borçluyuz]. İstila ordularının memleketten kovulmasına hatta muahedelerle [anlaşmalarla] kazanılan istiklalın mahfuz kalmasına rağmen inkılabı tahakkuk ettirilmemiş bir Türkiyenin yaşaması ve kurtulması mümkün olmazdı.'²⁶

Kemalist devrimlerin Kurtuluş Savaşı ile aynı çerçevede 'kurtuluş merkezli olarak' ve 'istila ordularının memleketten kovulması ile ilişkilendirilerek' sunulmasının epey problemli bir yaklaşım olması bir yana bırakılacak olursa, Peker'in konuşmasında temelde yedi devrimden söz ettiği söylenebilir:

- 1- Cumhuriyetin İlanı²⁷
- 2- Yeni medeni kanun ve ceza kanunun yapılması
- 3- Şer'i mahkemelerin kaldırılması
- 4- Medreselerin kaldırılması ve tevhid-i tedrisat
- 5- Dervişliğin men edilip, tekkelerin ve türbelerin kapatılması

²⁴ CHP Programı, 1935.

²⁵ Parla, Taha. [1992] 1995. *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Cilt 3: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*. İstanbul: İletişim Yayınları. 45-46.

²⁶ Parla, 117-118.

²⁷ Recep Peker, cumhuriyetin ilanını en büyük inkılap olarak sunuyor.

6- Şapka giyilmesi

7- Latin harflerinin²⁸ kabulü

Yukarıdaki yedi devrimin her biri ya *sekülerleşme*, ya da *Batılılaşma* başlığı altında toplanabilir. Buradan hareketle, Kemalizmin 'devrimlerden doğan ve olgunlaşan prensiplerine bağlı kalmak ve onları korumak' şeklinde tanımladığı 'devrimcilik' ilkesinin, aslında 'Türkiye'nin Batı tarzı yeni sosyal, kültürel ve politik hayatına bağlı kalmak ve bu seküler hayat tarzını korumak' anlamına geldiğini de söylemek mümkün. Tipik bir 'toplum mühendisliği' projesine karşılık gelen bu yaklaşım, topluma hal-i hazırda hakim olan norm ve gelenekleri de otomatikman karşısına alıyor. Söz konusu norm ve geleneklerde en belirleyici unsur olan İslam dini ise, bu durumda, Kemalizmin inşa etmeye çalıştığı yeni hayat tarzının önündeki en büyük engel haline geliyor. Bütün bunların sonucunda da, 'devrimcilik' ilkesini korumak üzere müstakil bir 'laiklik' ilkesi de gerekli hale geliyor - ki Türkiye'de cumhuriyet tarihine yaşıt olan vatandaş-halk, devlet-millet, laik-müslüman şeklindeki kutuplaşmaların temelinde de zaten bu normatif laiklik anlayışı var.

Bu noktada devrimcilik ilkesine yöneltilecek en temel eleştiri, halkı 'dönüştürmesi' beklenen devrimlerin gerekli düşünsel alt yapıdan mahrum oluşu olmalı. Zira konunun politik kurumsallaşma yönü bir yana bırakılacak olursa, Kemalist devrimlerin, 'dini öğeleri toplum hayatından soyutlamak ve yerlerine Batılı öğeler koymak' anlamına geldiğini söylemek de mümkün. Böyle bir dönüşümün de yüzeysel kalmaya mahkum olacağı ve kendisine yakıştırılan 'gardırop devrimleri' ifadesini sonuna kadar hak edeceği muhakkak.

Ancak bütün bunlara rağmen, devrimciliği 'gardırop' seviyesinde ele alan Kemalizmin bu konudaki prensiplerini fazlasıyla ciddiye aldığı da belirtmek gerek. Örneğin Mustafa Kemal, Kastamonu'daki konuşmasında 'Bu serpuşun adına şapka denir' şeklindeki meşhur ilanını yaptıktan hemen sonra, kadınların giyiminin değiştirilmesi ile ilgili yorumlarda da bulunduktan sonra aşağıdaki sözleri sarf etmişti:

'Keskin bir gerçek olarak söylüyorum: Korkmayınız, bu gidiş zorunludur ve bu zorunluluk bizi yüksek ve önemli bir sonuca ulaştırıyor. İsterseniz bildireyim ki, **bu kadar yüksek ve önemli bir sonuca ulaşabilmek için gerekirse bazı kurbanlar da verelim. Bunun önemli yoktur.**'²⁹ (vurgu eklendi)

Mustafa Kemal'in sözleri, Recep Peker'in Kemalist devrim sürecini Kurtuluş Savaşı'nın devamına benzeten ifadelerini doğrulayıcı mahiyette. Diğer yandan, aynı sözler, Türkiye'deki devrimcilik anlayışının politik ya da felsefi olmaktan çok şekilci olduğunu göstermesi ve böylelikle yeni cumhuriyetin fikri alt yapısını yansıtmaya itibariyle de son derece talihsiz ifadeler.

Ancak Şapka Kanunu'nun³⁰ yürürlüğe konma sürecinde ve sonrasında Kayseri, Sivas, Maraş, Rize, Giresun ve Erzurum başta olmak üzere Türkiye'nin pek çok şehrinde yaşanan isyan ve muhalefete Kemalist rejimin verdiği tepkinin niteliği, Mustafa Kemal'in sözlerinde ifade edilen olası 'önemsiz' kurbanları gerçek kıldı. İsyancılar sonucunda binlerce kişi tutuklandı. Tutukluları

²⁸ Recep Peker'in ifadelerinde (ve genelde Kemalist metinlerde) Latin harflerine 'yeni Türk harfleri' olarak referansta bulunuluyor.

²⁹ Uluğ, Naşit Hakkı. 1973. *Üç Büyük Devrim*. İstanbul: Ak Yayınları. 144-145'ten aktaran: Aktaş, Cihan. [1991] 2006. *Tanzimat'tan 12 Mart'a Kılık-Kıyafet ve İktidar*. İstanbul: Kapı Yayınları. 169.

³⁰ 'Şapka Giyilmesi Hakkındaki 671 No'lu, 25.11.1925 Tarihli Kanun'un metni şöyle: 'Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeleri ile genel, özel ve bölgesel idarelere ve bütün kuruluşlara bağlı memurlar ve müstahdemler, Türk milletinin giymiş olduğu şapkayı giymek zorundadır. Türkiye halkının da genel başlığı şapka olup, buna aykırı bir alışkanlığın sürdürülmesini hükümet yasaklar.'

yargılamak üzere ilgili bölgelere gönderilen gezici İstiklal Mahkemeleri, (içlerinde ulemanın da bulunduğu) çok sayıda insanı şapka kanununa muhalefet gerekçesiyle idam etti.³¹

7. LAİKLİK

Kemalizm, ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren hep 'kavga veren' bir ideoloji oldu. Kemalizmin kavga ile iç içe olması, hakim sosyal ve kültürel kodlar ile politik ve ekonomik uygulamaları ülkenin ilerlemesinin önünde bir engel olarak görmesinden ileri geliyordu. Buradan hareketle, topluma ve devlete hakim olan bu değerlerin (kalkınma ve çağdaşlık adına) kökten değiştirilmesi gerektiği varsayımı üzerine oturan bir tavır sergileyen Kemalizm, Batıdan rejim ithal etmek suretiyle sağlıklı bir alternatif ortaya koyabileceğine inanıyordu.

Kemalizmin, söz konusu alternatifi ortaya koyabilme adına benimsediği model, o yıllarda kimi Avrupa ülkelerinde yükselişte olan korporatizm oldu. Bu da, ihtimal, kurucu kadronun çöken kapitalist ideolojiye karşı korporatizmin yeni ve muteber bir alternatif sunduğunu, dünyanın da o yöne doğru yol aldığını düşüncülerinden ileri geliyordu.

Kemalizm, sosyal ve kültürel alanda ise, toplumun norm ve geleneklerini değiştirme amacıyla yine Batı merkezli bir dizi yeniliğe kapı açtı. Bu yenilikler kapsamında sadece Batı kültürünün tekil öğeleri Türkiye'ye ithal edilmiyor, bu yeniliklerin Kemalizm-öncesi Türkiye'ye ait karşılıkları da yasaklanıyordu. Örneğin, Latin harfleri, şapka ve Türkçe ezan gibi yenilikler, eski yazı, fes ve Arapça ezanın yasaklanması, gelenekte direnenlerin sert cezalara çarptırılması anlamına geliyordu.

Gelenekle ve geleneği çağrıştıran öğelerle bağların koparılmasını esas alan Kemalist devrimcilik, bu prensibinden ötürü, söz konusu gelenekte birincil derecede belirleyici olan İslam diniyle sıklıkla karşı karşıya geldi. Zira yapılan yeniliklerin neredeyse tamamı, İslam diniyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan konulardaydı. Dahası, bu yeniliklere 'bağlı kalmak' ve onları 'korumak', Kemalist manada devrimci olmanın bir gereği olarak sunuluyordu.

³¹ Aktaş, Cihan. [1991] 2006. *Tanzimat'tan 12 Mart'a Kılık-Kıyafet ve İktidar*. İstanbul: Kapı Yayınları. 174-177.

Bu noktadan bakıldığında, devrimcilik ilkesinin, dini hüviyeti ağır basan bir toplumsal değerler bütününe sekülerleştiriyor olması yönüyle laiklik ilkesiyle iç içe geçtiği söylenebilir. Ancak, söz konusu devrimlerin bekası adına bir yandan sosyal ve politik alandan dini dışlayan, diğer yandan da dinin 'sakıncalı' yönlerini kontrol altında tutan müstakil bir laiklik ilkesi de ayrıca önemli. Ancak Fransız sisteminden mülhem olan bu laiklik modelinin, Anglosakson anlayışını çağrıştıran bir şekilde sıklıkla 'din ve devlet işlerinin ayrılması' (separation of church and state) olarak tanımlanıyor olması elbette yanlış. Zira Türkiye'deki laiklik, din ve devletin karşılıklı olarak birbirlerinden bağımsız oldukları Anglosakson anlayışıyla değil, dinin tek tarafı olarak devletin kontrolü altında olduğu ve siyasi hayatın yanısıra sosyal hayattan da soyutlandığı Fransız modeliyle örtüşüyor.

Kemalist Laiklik

CHP'nin 1935 yılı parti programında laiklik ilkesi şöyle tanımlanıyor:

Parti, bütün kanunların, tüzüklerin ve usullerin yapılışında ve taplanışında [uygulanışında], en son ilim ve teknik esasları ile, asrın ihtiyaçlarına uyulmasını prensip olarak kabul etmiştir.

Din, bir vicdan işi olduğundan, parti, dini, dünya ve devlet işleri ile siyasette [siyasette] ayrı tutmağı, ulusumuzun çağdaş medeniyet yolunda ilerlemesi için başlıca şartlardan sayar.³²

CHP'nin laiklik tanımı, 'din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması' söylemine yakın kelimeler kullanılarak yapılmış olsa da, yukarıdaki iki cümle dikkatlice okunduğunda, tamamen farklı bir tablo ortaya çıkıyor. CHP'nin tanımında sadece dinin dünya ve devlet işleri ile siyasetten ayrı tutulacağından söz ediliyor. Yani din ve devlet işlerinin ayrılması değil, tek tarafı olarak dine devlet işlerinden el çektilmesi söz konusu. Dahası, bu durum devlet işleri ya da siyaset ile de sınırlı değil. Zira CHP'nin tanımı 'dünya işleri'ni de kapsıyor – ki bu yaklaşım, dini, siyasal hayattan olduğu gibi sosyal hayattan da soyutlamak isteyen bir anlayışı yansıtıyor. Dolayısıyla, Kemalizm dini inançların 'bir vicdan işi' olduğunu söylerken, bireylerin vicdani yükümlülüklerinin gereklerini yerine getirmekte hür olduklarını ya da dini düşünce ve ifade özgürlüklerinin teminat altında olduğunu kast etmiyor. Aksine, her türlü dini öğenin kamu alanında baştan *olağan şüpheli* kılındığı, çeşitli ölçülerde yasaklandığı, nihayetinde de dini inançların vicdanlara 'hapsedildiği' bir anlayış söz konusu.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da, yasama ve yürütmede dinin rolünü ortadan kaldıran Kemalist laikliğin, dini hükümlerin yerine 'halkın iradesi'ni değil, 'en son ilim ve teknik esasları' koyuyor olması. Bunun sonucunda da, *demokratik bir laiklik* değil, *pozitivizmi dayatan otoriter bir laiklik* ortaya çıkıyor. Söz konusu otoriter-positivist laiklik, rejimin temel karakteristiği olarak algılandığı ölçüde de, Türkiye'de her konudaki bireysel hak ve özgürlük talebi sistemin otoriteryen refleksleriyle karşı karşıya kalıyor.

³² CHP Programı, 1935.

8. SONUÇ

Altı ilkenin ifade ettiği manalar dikkate alındığında, Kemalizmin, *birbiriyle bağlantısı olmayan* iki ana bileşenden oluştuğu söylenebilir. Bu bileşenlerin birincisi, halkçılık-devletçilik-milliyetçilik üçlüsünün oluşturduğu 'korporatizm'. 'Ekonomik bileşen' olarak da ifade edilebilecek olan korporatizm, Kemalist söylemde, *imtiyazsızlık* esas alınarak eşitlenmiş olan halk kitlesinin, devletin düzenleyiciliğinin merkeze alındığı bir ortamda birbirleriyle rekabet etmeden, bir bütünün azaları olarak faaliyet göstermesini esas alıyor. Azalar arasındaki uyum ve dayanışmacılık ise milliyetçi tezlerle körükleniyor.

Kemalizmin ikinci bileşeni ise 'laik devrimcilik' ya da 'kültürel dönüşümcülük' ifadelerine karşılık geliyor. *İlerleme ve kalkınma* merkezli kaygıların son derece ön planda olduğu Kemalist söylemin iddiasına göre, çağın gerisinde kaldığı düşünülen toplumun dünyayı yakalaması konusunda kültürel dönüşüm de en az ekonomik kalkınma kadar önemli. Batılılarla aynı takvimi kullanan, aynı şekilde eğitilen, aynı şekilde giyinen ve nihayetinde aynı şekilde düşünen bir Türkiye'nin böylelikle çağı yakalayarak 'çağdaşlaşacağı' varsayımından hareket eden Kemalizm, söz konusu kültürel değişikliklerin gerçekleştirilmesi konusunda kendi halkına şiddet uygulamaktan ve gerekirse değiştirmekte direnenleri öldürmekten de çekinmiyor. Kemalizmin bu noktada fazlasıyla göze çarpan bir diğer özelliği ise, yukarıdan-aşağıya örgütlenen otoriter bir yapılanma doğrultusunda hakim kılınacak olan ithal değerlerin, toplumun o güne dek sahip olduğu tecrübe ve birikimleri ikame edebileceğini zannetmesi.

Altı ilke ara-İlgileriyle birlikte ele alındığında, Kemalizmi, '**ekonomik kalkınma adına Mussolini İtalyası ve Nazi Almanyasında görülen türden bir yapılanma öngören, ancak ilerleme adına sadece ekonomik değil kültürel bir dönüşümün de gerekli olduğunu savunan, ve öngördüğü ekonomik ve kültürel sistemi hakim kılma ve muhalefeti kırma adına kendi halkına şiddet uygulamaktan çekinmeyen otoriter bir sistem**' olarak tanımlamak mümkün.

Bu yapı, varoluş nedenini oluşturan kaygılar itibarıyla ele alındığında kendi içinde tutarlı bir ideoloji olsa da, bu tutarlılığın pragmatik yapısı, genel-geçer, mutlak bir tutarlılıktan söz etmeyi imkansız kılıyor. Örneğin, otoriter yapısı gereği kitlelerinin eğitiminde farklı düşünce ve yaklaşımlara yer vermesi mümkün olmayan ve asıl kaygısı *rejim militanı* yetiştirmek olan bu sistem, bendelerine bir yandan Türk ırkının üstün olduğunu, (sözgelimi) 'dünyaya herşeyi Türklerin öğrettiğini'³³ söylerken, diğer yandan da ciddi bir aşağılık kompleksi sergileyen ifadelerle Batıyı örnek almalarını tembihleyebiliyor. Milliyetçilik ilkesini tanımlarken 'Türk sosyetesinin [toplumunun] ... kendi özgü ırklarını [özelliklerini] ve erkin benliğini [müstakil kimliğini] korumağı esas'³⁴ almaktan bahseden Kemalist söylemin, 'O zaman neden halka zorla şapka giydirmeye çalışıldığı' sorusuna verebileceği makul bir cevabı maalesef yok. Bir yandan kendilerini üstün hissetmeleri istenen yeni nesillerin, diğer yandan kendi kültürlerini reddetmeye ve Batılılaşmaya zorlanmalarındaki çelişki, Kemalizmin birinci bileşeninin (ekonomik bileşen) başarısı uğruna dozunu epey yüksek tuttuğu ırkçılığa varan bir milliyetçiliğin, ikinci bileşen (kültürel bileşen) ile çelişmesinden başka bir şey değil.

³³ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*'nden aktaran: Parla, Taha. [1992] 1995. *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Cilt 3: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*. İstanbul: İletişim Yayınları. 241.

³⁴ CHP Programı, 1935.

Kemalizmin felsefesi değerlendirilirken göz ardı edilmemesi gereken bir diğer nokta da, Kemalizmin daha önce ortaya atılmamış olan hiçbir düşünce içermiyor oluşu. Kemalizm, gerek ekonomik gerekse kültürel anlamda 1930'ların Avrupasını ölçü kabul ederek Türkiye'ye medeniyet ithal etmeye odaklandı. Bir başka deyişle, Kemalizm, Türkiye'nin tekkesli olmaya zorlandığı tek partili altın çağında dahi, daha önce söylenmemiş olan hiçbir şey söylemedi. Dahası, taklit ettiği ideoloji ve kültürün menşesi olan Avrupa, II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla değişmeye ve gelişmeye devam ederken, Kemalizm, 'ulu önder' gibi ifadelerle yüceltilen Mustafa Kemal'in 'anısına' tamamen endekslenmiş olmasından ötürü 1930'larda çakılı kaldı. Bu nedenle de, 1930'ların Avrupa zihniyetinin bugün itibarıyla kendi menşesinde dahi çoktan reddedilmiş olmasına rağmen, Türkiye'de Kemalizm varlığını korudu ve (kaba kuvvetle de olsa) ayakta kaldı.

Ancak gerçek şu ki, 1930'lar nasıl Avrupa'nın II. Dünya Savaşı'nı kaybeden faşist kısmı için bugün itibarıyla 'utanç verici' bir dönem olarak kabul ediliyor ve o dönemin Avrupasının günümüz Avrupasına verecek bir şeyinin olabileceği düşünülüyorsa, Kemalizmin de artık Türkiye'ye verecek bir şeyi, söyleyecek yeni bir sözü yok. Bu noktada, 'Zaten eskiden de yeni bir şey söylememişti' önermesi tekrar edilebilir. Fakat Türkiye'deki Kemalistlerin yetiştirilmiş oldukları eğitim çarkının yapısı, sadece Avrupa'nın o günden bugüne değişimini anlamalarını değil, Kemalizmi eleştirmeyi tasavvur etmelerini dahi imkansız kılıyor. Bu durum da, 2000'li yılların Kemalistlerini hem AB'ye, hem de Kemalist olmayan Türklere (kısacası, kendileri dışındaki hemen herkese) düşman olmak zorunda bırakıyor. Avrupa'da ulus-devletin ve ulusal egemenliğin (Westphalian sovereignty) ortadan kalkmakta olduğu bu yeni dönemde, Kemalist metinlerde sıklıkla rastlanan 'Biz bize benzeriz', 'Dışa kapalı kalalım', 'Kendimize has özelliklerimiz var' gibi söylemlerin artık zaten pek de bir anlamı kalmamış olsa gerek. Bu nedenle de, Türkiye'nin, Avrupa'ya ve daha da önemlisi dünyaya entegre olabilmesi adına, 'ilerici' olduğunu iddia eden bu 'gerici' ideolojiden kurtulması gerekiyor.□

